

TENTATIVE BRITANICE DE APROPIERE CU U.R.S.S. ÎN VARA ANULUI 1940

BRITISH ATTEMPTS TO APPROACH THE U.S.S.R. IN THE SUMMER OF 1940

DOI: 10.5281/zenodo.16438981

UDC: 327(410:470)''1940''

Mihai ȚURCANU

Institutul de Istorie, USM

E-mail: mihai.turcanu@protonmail.com

ORCID: 0009-0007-5-33-127X

Rezumat: Studiul analizează încercările britanice de a se apropia de URSS în vara anului 1940, după căderea Franței, pentru a contracara hegemoniei germane. Folosind documente din arhivele britanice (Foreign Office, Cabinet Papers) și românești, cercetarea reconstituie diplomația anglo-sovietică, evidențiind divergențele privind Basarabia și Balcanii. Britanicii au explorat posibilitatea unei alianțe cu Stalin, oferind recunoașterea anexărilor sovietice (inclusiv Basarabia) în schimbul neutralității. Însă Stalin a respins propunerile, preferând colaborarea cu Germania, deoarece considera că un "echilibru nou" (prin Pactul Ribbentrop-Molotov) îi servește mai bine intereselor sovietice.

O problemă cheie a fost controlul asupra Strâmtorilor. Britanicii au încercat să medieze un acord turco-sovietic, dar Turcia a refuzat orice compromis. De asemenea, Londra s-a temut că o expansiune sovietică în Balcani ar destabiliza regiunea și ar împinge Turcia către Axă. În concluzie, în 1940, Moscova a preferat să mențină relațiile cu Berlinul, iar eforturile britanice de a-i detașa pe sovietici de germani au eșuat – deși au pus bazele unei viitoare alianțe după 1941.

Cuvinte cheie: diplomație britanică, URSS, Basarabia, Strâmtorile, alianța turco-sovietică, Pactul Ribbentrop-Molotov, Balcani, Churchill, Stalin.

Summary: The study examines British attempts to approach the USSR in summer 1940, after France's fall, to counter German hegemony. Using British (Foreign Office, Cabinet Papers) and Romanian archives, it reconstructs Anglo-Soviet diplomacy, highlighting disputes over Bessarabia and the Balkans. The UK explored an alliance with Stalin, offering recognition of Soviet annexations (including Bessarabia) in exchange for neutrality. However, Stalin rejected these overtures, preferring cooperation with Germany, as he believed the new "balance of power" (via the Molotov-Ribbentrop Pact) better served Soviet interests.

A key issue was control of the Straits. The British tried to mediate a Turkish-Soviet agreement, but Turkey refused any compromise. London also feared Soviet expansion in the Balkans would destabilize the region and push Turkey toward the Axis. Ultimately, in 1940, Moscow chose to maintain ties with Berlin, and British efforts to detach the

USSR from Germany failed—though they laid the groundwork for the future Allied coalition post-1941.

Keywords: *British diplomacy, USSR, Bessarabia, Straits, Turkish-Soviet alliance, Molotov-Ribbentrop Pact, Balkans, Churchill, Stalin.*

Introducere

Studiul examinează încercările Londrei de a-și recalibra politica față de Uniunea Sovietică în vara anului 1940, imediat după căderea Franței. Confruntat cu spectrul unui Reich hegemonic pe continent și cu perspectiva izolării strategice, cabinetul Churchill a explorat posibilitatea unui „rapprochement” cu Moscova pentru a crea un front latent germano-sovietic, menținând totodată controlul britanic asupra Orientului Mijlociu. Episodul este plasat în contextul tensiunilor balcanice, al disputelor teritoriale românești și al dilemelor Turciei privind Strâmțorile, elemente care au transformat regiunea în pivotul diplomației britanice

Metodologie

Pentru a înțelege adecvat logica apropierii anglo-sovietice din vara lui 1940, am pornit de la lecturarea integrală a dosarelor Foreign Office – în special fondurile F.O. 371 și W.O. 208 ale Arhivelor Naționale Britanice, precum și fondul Microfilme Anglia al Arhivelor Naționale Istorice Centrale de la București. De asemenea, au fost studiate stenogramele ședințelor de cabinet din iunie-august, publicate în cadrul colecțiilor Cabinet Papers. Am comparat apoi telegramelor lui Sir Reginald Hoare, rapoartele lui Sir Stafford Cripps de la Moscova și minutele lui Halifax, pentru a reconstitui pas cu pas cronologia și pentru a identifica divergențele de percepție dintre Londra și Kremlin. Îmbinând această lectură critică cu analiza de conținut, am urmărit recurenta temă a Strâmțorilor și evoluția poziției britanice față de anexările sovietice din Basarabia. În final, am inserat documentele în contextul mai larg al prăbușirii frontului occidental și al competiției pentru controlul Orientului Mijlociu, încercând să evit orice determinism: am preferat să explic inițiativele prin constrângerile strategice explicite, nu prin declarații propagandistice. În felul acesta, metoda mea a devenit un fir narativ continuu, care împletește surse britanice, franceze și sovietice într-o singură relatare coerentă.

Rezultate

În unul din premele sale interviuri cu ambasadorul britanic, S. Cripps, comisarul sovietic pentru afaceri externe – V. Molotov a semnalat intențiile U.R.S.S. în privința Basarabiei și francezilor, în următoarele circumstanțe: 16 iunie, la câteva zile pînă la capitulare, noul ambasador Franței la Moscova, Eirik Labonne – acreditat la 12 iunie, a fost primit în audiență de Molotov, căruia i-a arătat în termeni urgenți că victoriile Germaniei în vest puneau în pericol

echilibrul european și, deci și securitatea U.R.S.S. și le-a propus sovieticilor angajarea „într-un schimb de vederi” asupra noii situații, Labonne arătându-i lui Cripps că intenționa „să forțeze guvernul sovietic” ca, în acea situație disperată de pentru Franța, „să decidă odată și pentru totdeauna dacă era pregătit să întreprindă, sa să amenințe cu întreprinderea, unei acțiuni ce ar fi rezultat în distragerea forțelor militare germane către frontierele orientale” ale Reich-ului. Labonne i-a cerut lui Cripps să se alăture la acel demers, iar britanicul s-a entuziasmat într-atât încât a cerut chiar Foreign Office-ului să se angajeze într-un efort de determinare a americanilor să se alăture inițiative și, în acel scop, să-și schimbe politica de export a bunurilor industriale către U.R.S.S. În legătură cu această din urmă sugestie, Foreign Office-ul s-a arătat oarecum sceptic, cunoscând foarte bine ostilitatea americanilor față de sovietici pe care îi considerau la fel de agresori ca și nemții: ei au decis totuși să informeze S.U.A. despre demersul francez, fără a insista în foarte mult asupra concursului lor (T.N.A., F.O. 371, d. 24844, ff. 134-136), iar reacția americanilor a fost cea anticipată (T.N.A., F.O. 371, d. 24844, f. 153), deși totuși americanii au fost de acord, la propunerea britanicilor făcută anume în sensul dorit de Cripps, să faciliteze exportul unor instalații industriale către U.R.S.S. (T.N.A., F.O. 371, d. 24844, f. 210). Însă în ce privește întrevăderea lui Molotov cu Labonne, britanicii notau faptul că rusul s-a arătat destul de receptiv față de demersul francez, însă l-a întrebat pe francez dacă Parisul era pregătit să recunoască legitimă pretenția sovietică asupra Moldovei de răsărit și, rezultă din notițele britanicilor, și asupra Poloniei ocupate de ei, la care întrebare Labonne a replicat că nu era autorizat de guvernul său să dea vreun răspuns (T.N.A., F.O. 371, d. 24844, ff. 138-140). Acea interacțiune însă a fost primul semnal pentru britanici referitor la dificultățile cu care aveau să se confrunte în orice tentativă de apropiere a politicii lor față de U.R.S.S. Însă ideea franceză a necesității menținerii echilibrului european ca bază logică a abordării sovieticilor le-a plăcut britanicilor, iar Cripps a fost instruit să o preia și să o folosească în viitoarele sale interacțiuni cu conducerea Rusiei sovietice (T.N.A., F.O. 371, d. 24844, f. 145).

Demersul francez, la fel ca și reacția relativ pozitivă a lui Molotov față de acesta au rămas însă fără nici o urmare pentru că la data acelei interacțiuni căderea Franței era, după cum consemnau britanicii, un fapt împlinit, și ei au prezis corect că, în fața faptului împlinit și a posibilității nemților de a transfera în două săptămâni 40 de divizii la hotarul cu sovieticii, aceștia din urmă ar fi preferat nu să se angajeze în tratative cu francezii deja înfrinți, ci mai curînd să folosească orice oportunitate de a-și întări pozițiile în raport cu nemții și anume pe seama acestei abordări puneau britanicii declanșarea chiar în acele zile a anexării țărilor baltice (T.N.A., F.O. 371, d. 24844, f. 132, 133-143), iar momentul ales de sovietici în vederea anexării Moldovei de est are o mare legătură tot cu acel „fapt împlinit” și nu, după cum repetă unii după la alții atîția

istorici care nu cunosc contextul internațional al acelor zile, cu fantezia precum că sovieticii au profitat de căderea Franței pentru a înainta ultimatumul din 26 iunie, din frica că altminteri francezii i-ar fi putut sprijini pe români.

În ajunul ultimatumului sovietic din 26 iunie, atitudinea britanicilor în raport cu problema Basarabiei a fost marcată de propunerea făcută de ministrul britanic la București, R. Hoare, de a transmite sovieticilor un soi de încurajare în sensul anexării Basarabiei pentru ca, pe această cale, să creeze condițiile unei potențiale confruntări sovieto-germane în România. Halifax, Secretarul britanic pentru afaceri externe, a respins propunerea pe motiv că ea era periculoasă pentru relațiile Angliei cu Turcia, cea din urmă fiind preocupată nu atât de o potențială anexare sovietică a Basarabiei, cât de o eventuală înaintare a sovieticilor în direcția Strîmtorilor. Un alt membru proeminent al guvernului britanic, ministrul războiului economic - Hugh Dalton, a susținut însă propunerea lui Hoare. Avînd în vedere divergența de opinii dintre Halifax și Dalton, în privința atitudinii pe care Anglia ar fi trebuit să o adopte în raport cu amenințarea sovietică la adresa Moldovei de est, cel dintîi a cerut aprobarea lui Churchill (T.N.A., F.O. 371, d. 24844, f. 176-177) care a dat cîștig de cauză punctului său de vedere. Faptul că sugestia lui Hoare a fost respinsă poate fi dedus cu certitudine din aceea că atunci cînd, la 24 iunie, Cripps a fost instruit, imediat după căderea Franței, să ceară a fi primit pentru prima oară în audiență de Stalin, pentru a-i transmite mesajul personal al lui Churchill că pericolul iminent al unei hegemonii germane necontestate asupra Europei impunea necesitatea unei cooperări mai strînsă între Marea Britanie și Uniunea Sovietică (T.N.A., CAB 66/9, p. 170), mesaj prin care britanicii sperau să deschidă calea atragerii în război a sovieticilor de partea lor fiind pregătiți să le ofere, ca prim semn de bunăvoință, încheierea unui acord comercial, anularea măsurilor de blocadă economică pentru bunurile „suspicioase” transportate pe mare către Vladivostok (și pe care britanicii le sechestrau în apele internaționale argumentînd că ele ar fi fost destinate Germaniei și că, prin aceasta, era încălcat regimul de blocadă navală impus de ei contra nemților); în corespondența lor internă britanicii se arătau pregătiți să recunoască precum și posibilitatea recunoașterii anexării sovietice a teritoriilor poloneze deși lucrul respectiv nu i-a fost comunicat lui Stalin la acea dată (T.N.A., F.O. 371, d. 24844, ff. 204-205), însă, pe de altă parte, Cripps a fost instruit de Halifax că, în privința Țărilor Baltice, Anglia era pregătită să recunoască tacit „dreptatea” sovieticilor. Cu aceea ocazie, Cripps a fost de asemenea instruit să „evite [...] orice discuție cu privire la atitudinea pe care ar adopta-o guvernul Majestății Sale dacă guvernul sovietic ar ocupa acum Basarabia”. Instrucțiunile continuau, specificînd că: „Dacă veți fi, totuși, chestionat în această privință, ar trebui să răspundeți că nu aveți instrucțiuni, dar că presupuneți că atitudinea guvernului Majestății Sale ar fi în mare măsură condiționată de cea a guvernului turc”(T.N.A., CAB 66/9, p. 170).

Superiorii lui Hoare au anticipat, de asemenea, din cât se pare, corect, că încurajarea sovieticilor de a anexa Basarabia ar putea declanșa o acțiune dincolo de Dunăre și că, în acel caz, Turcia ar fi putut concluziona că Marea Britanie nu ține cont de „interesele sale vitale” și, în consecință, ar fi putut căuta să se apropie de Germania. Diplomații britanici se temeau, de asemenea, că, în cazul în care ar fi făcut o astfel de „invitație” sovieticilor, iar aceștia din urmă nu i-ar fi dat curs, situația ar fi putut să fie folosită de Moscova împotriva Londrei. În afară de aceasta, Foreign Office-ului de părere că sugestia lui Hoare nu ar fi servit scopurilor Londrei în ceea ce privește obiectivul urmărit în raport cu U.R.S.S. și care era acela de a provoca o ciocnire sovieto-germană, ceea ce nu părea foarte probabil să se întâmple în România, deoarece britanicii nu credeau că, chiar și în cazul unui război cu România (A.N.I.C., i. 3494, r. 290), sovieticii ar fi amenințat industria petrolieră românească ci, mai curînd, sovieticii ar fi putut suspecta (corect) că intenția britanică era să provoace un conflict între ei și germani, sau turci (T.N.A., F.O. 371, d. 24844, f. 189).

După ce noul ambasadorul sovietic la Mosova, S. Cripps, a fost primit de Stalin la 1 iulie 1940, pentru a-i înmîna dictatorului sovietic mesajul lui Churchill ce conținea sugestia unei colaborări în noile circumstanțe internaționale generate de căderea Franței, Stalin i-a arătat clar ambasadorului că negocierile tripartite eșuaseră în vara lui 1939 pentru că el a căutat, în cadrul lor, să schimbe „vechiul echilibru susținut de Anglia și Franța, în timp ce ele doriseră să-l mențină. Germania dorise și ea să producă o schimbare a echilibrului, iar acea dorință comună de a scăpa de vechiul echilibru a creat baza *rapprochement*-ului cu nemții” (T.N.A., F.O 371, d. 24845, f. 10), ceea ce demonstrează că negocierile trilaterale anglo-franco-sovietice din vara anului 1939 au eșuat pentru că sovieticii nu au reușit să obțină, în cadrul lor, recunoașterea de către Aliații Occidentali a pretențiilor sovietice de anexare a teritoriilor ce aparțineau altor state din Europa de Est.

De fapt, Marea Britanie nu numai că era incapabilă să sprijine în vreun fel România, dar guvernul britanic ajunsese să se îndoiască, în acele luni de mare cumpănă pentru Imperiul britanic, că ar fi avut capacitatea de a ajuta Turcia în cazul în care Hitler ar fi decis să declanșeze o ofensivă în direcția Strâmtorilor, operațiune despre care britanicii credeau că s-ar fi putut sfîrși prin capturarea puțurilor de petrol din Irak. Acel punct de vedere a fost formulat în circulara trimisă către toate misiunile diplomatice la începutul lunii iulie 1940 și care a fost întocmită în scopul actualizării principalelor puncte de referință ale politicii britanice în Balcani în urma căderii Franței, a ocupației sovietice a Basarabiei și Bucovinei de nord și a denunțării de către România a garanțiilor; acel document sublinia, de asemenea, că, din motivele prezentate mai sus, era de dorit să se evite orice scenariu în care Turcia ar fi trebuit să lupte împotriva germanilor, fără a-i avea pe sovietici de partea sa, chiar dacă, în condițiile în care, în circumstanțele

de la începutul Bătăliei pentru Anglia, s-ar fi părut că ar fi fost avantajul britanicilor să extindă războiul în Balcani și cu atât mai mult cu cât britanicii știau că germanii intenționau să păstreze pacea în sud-estul Europei în calitate de precondiție necesară pentru punerea în aplicare sistematică și ordonată a intenției lor de a exploata economic respectiva regiune, intenție care scotea în evidență un punct esențial al strategiei lor de susținere a efortului de război (A.N.I.C., Mcf. Anglia, i. 2468, r. 303). În această situație, Foreign Office-ul formula două obiective principale care trebuiau urmărite în Balcani în cadrul politicii externe britanice: „a) exploatarea condițiilor susceptibile de a implica Rusia și Germania [în război] în Balcani; și b) prevenirea oricăror circumstanțe care ar putea aduce Rusia și Turcia în conflict” (A.N.I.C. Mcf. Anglia, i. 2468, r. 303). În acele condiții, concluzia diplomaților de la Foreign Office a fost că Marea Britanie trebuia să-și asume în calitate de politică inițiativa de îmbunătățire a relațiilor turco-sovietice. Cu toate acestea, turcii erau îngrijorați de intențiile sovietice, pe care îi bănuiau, pe bună dreptate, că urmărau controlul Strâmtoarelor, și așteptau doar ocazia, cum ar fi fost o invazie germană pe mare a Angliei, pentru a-și pune în aplicare proiectele (A.N.I.C., Mcf. Anglia, i. 2468, r. 303).

Astfel, în pofida faptului că perspectiva unei noi agresiuni sovietice în România părea atractivă pentru britanici din perspectiva plauzibilă că o astfel de evoluție ar fi putut crea circumstanțe pentru noi fricțiuni sovieto-germane, ea presupunea și un pericol semnificativ pentru politica britanică în Balcani, deoarece o nouă expansiune sovietică în Balcani nu putea avea decât o singură direcție, și anume cea a Strâmtoarelor; acel lucru, coroborat cu faptul că Uniunea Sovietică intenționa să revendice Bulgaria ca făcând „parte” din sfera sa de influență în Peninsula Balcanică (insistând, din acel motiv, să ofere garanții de securitate Sofiei), ar fi putut împinge automat Turcia în brațele Germaniei, iar britanicii își doreau cu orice preț evitarea unui scenariu în care Turcia s-ar fi putut găsi în conflict cu sovieticii și depinzând de sprijinul Germaniei. Însă un asemenea scenariu părea a fi din ce în ce mai plauzibil în condițiile în care britanicii știau că sovieticii, aflându-se în posesia sudului Basarabiei, încercau să se facă stăpâni pe Delta Dunării și să preia controlul navigației pe brațul Chilia și asupra accesului pe Dunăre din și spre Marea Neagră (Mcf. Anglia, i. 2468, r. 303).

Discuții

După numirea sa la sfârșitul lui mai, Cripps a fost ținut, după expresia diplomaților de la Foreign Office, aproape o lună „pe preș”, fără a fi primit de Stalin și doar de foarte puține ori de către Molotov. Părerile englezilor referitor la acel tratament aplicat lui Cripps fiind împărțite, majoritatea considerau că se încadra mai curând în politica sovietică în raport cu Germania și trebuia să semnalizeze nemților, pe de o parte, disponibilitatea Moscovei de a afișa în

continuare o neutralitate binevoitoare, iar, pe de altă parte, de să ilustreze în fața acelorași germani că și alte mari puteri căutau (dacă nu chiar cerșeau) bunăvoința lui Stalin; însă Richard Butler, Subsecretarul de stat pentru afaceri externe, era de părerea că „ținerea lui Cripps pe preș” putea avea explicații mai simple, cum ar fi fost aceea că luna iunie a fost una într-adevăr plină de evenimente de mare importanță pentru sovietici, cum a fost, de pildă, anexarea Moldovei de est (T.N.A., F.O. 371, d. 24844, ff. 171-172). După ce Cripps a fost primit pentru prima dată de Stalin pe 1 iulie (pentru a-i transmite mesajul personal al lui Churchill), ei credeau că aveau motive să spere „cu oarecare justificare” că vor putea începe în curînd negocierile cu Uniunea Sovietică în circumstanțe mai favorabile pentru obiectivul lor de consolidare a legăturilor cu URSS (A.N.I.C., fond Mcf. Anglia, i. 2468, r. 303.), și se așteptau ca în curînd să facă primii pași în această direcție, adică să înceapă negocierile comerciale (T.N.A., CAB 66/9, p. 171). În timpul audienței din 1 iulie, Cripps, conform instrucțiunilor primite, i-a declarat lui Stalin că Marea Britanie n-ar fi avut nimic împotriva ca U.R.S.S. să-și asume rolul de „lider” al țărilor balcanice, întrucît credeau, chipurile, că doar Moscova putea stabili regiunea (Barker, E., 1976, p. 25). Evident, scopul englezilor era acela de a-l încuraja pe Stalin să adopte un curs ce l-ar fi dus la o ciocnire cu nemții, însă dictatorul sovietic nu a mușcat momeala. Stalin i-a declarat lui Cripps că, în situația în care Marea Britanie domina mările, Germania nu putea deveni hegemon nici al Europei și nici al lumii, că el nu considera că Germania reprezenta o amenințare pentru URSS, că era hotărât să continue cooperarea sovieto-germană și că, mai mult, privea nefavorabil apelurile adresate Uniunii Sovietice de a intra în război împotriva Germaniei de partea Aliaților. Baza pactului de neagresiune cu Germania, îl informa dictatorul sovietic pe Cripps, fusese dorința reciprocă de a scăpa de „vechiul echilibru”, Stalin adăugînd că el nu ar fi fost de acord cu o revenire la acea situație. El i-a asigurat pe britanici că, în ceea ce-l privea, el nu avea nici un proiect care să ofere motive de conflict cu Germania în Balcani, că nu avea alte planuri contra României și că era de părere că nici Germania nu urmărea o confruntare cu el în regiune, apreciînd corect că Hitler putea obține tot ce dorea de la România fără să o invadeze. Stalin a respins sugestia-invitație a lui Cripps cum că Balcanii ar fi avut nevoie de un „lider” drept „incorectă și periculoasă” și, în orice caz, ca pe ceva „mai ușor de zis decît de făcut”. Stalin a avut dreptate să-i atragă atenția lui Cripps că Balcanii erau o regiune atît de instabilă încît, oricine s-ar fi angajat într-o aventură acolo, s-ar fi trezit „atras în rolul de super-arbitru” și ar fi fost obligat să mențină acolo, în permanență, o „armată de pacificare”, o sarcină pe care el însuși arăta, nu și-o dorea și despre care credea că și Germania își dorea să o evite (T.N.A., CAB 66/9, p. 179); evoluția viitoare a războiului avea să dovedească faptul că Stalin avea dreptate în înțelegerea realităților balcanice. Cu toate acestea, el i-a spus lui Cripps că „o ambiție sovietică rămîne încă

nesatisfăcută în Europa, controlul asupra Dardanelelor” și că spera să obțină acest lucru prin mijloace pașnice. Atunci Cripps i-a sugerat lui Stalin posibilitatea medierii de către guvernul britanic a unei înțelegeri turco-sovietice, sugestie acceptată de dictatorul sovietic. Această sugestie i-a nedumerit pe britanici, deoarece, deși Halifax recunoștea că „noi [Cabinetul britanic] ar trebui, fără îndoială, să dorim să facem tot ce putem să detașăm guvernul sovietic de Germania și să îl atragem în orbita noastră”, Londra nu avea nici un mijloc de a se asigura de sinceritatea și de adevăratele intenții ale lui Stalin și se temea să întreprindă orice ce ar fi putut fi interpretat de Ankara drept o înțelegere anglo-sovietică pe seama Turciei, în situația în care era evident că intenția sovietică era de a obține controlul deplin și discreționar asupra Strâmțurilor. Grijă britanicilor reieșea din considerentul că Turcia, în pofida refuzului său de a declara război Italiei, era considerată în continuare „cheia de boltă a politicii noastre [britanice] în Orientul Mijlociu” (A.N.I.C., fond Mcf. Anglia, i. 2468, r. 303) în special datorită poziției sale geografice, care era de o importanță capitală din motive strategice și geopolitice, întrucât deținea controlul asupra căilor de acces către posesiunile coloniale britanice de unde Londra obținea resursele enorme pe care le folosea în lupta împotriva Germaniei. Cu toate acestea, britanicii au fost de acord să accepte propunerea lui Stalin de a media o apropiere turco-sovietică și de a o prezenta în mod deschis Turciei, mai ales pentru că se temeau că, dacă nu se îmbunătățesc, relațiile dintre cei doi vecini de la Marea Neagră ar fi putut degenera într-un conflict deschis, scenariu în care turcii ar fi apelat la prevederile alianței lor militare. Într-adevăr, atunci când Uniunea Sovietică a ocupat Basarabia, ministrul turc de externe l-a informat pe Knatchbull-Hugessen că, dacă URSS ar fi ocupat „alte puncte de la Marea Neagră sau în direcția Bosforului”, acel lucru ar fi însemnat un cazus belli pentru Turcia, care ar fi invocat clauzele alianței lor militare și ar fi cerut Marii Britanii să trimită o forță navală în Marea Neagră. Un astfel de scenariu britanicii doreau însă să-l evite, deoarece, pe de o parte, credeau că le-ar fi fost greu să ofere Turciei un sprijin naval adecvat împotriva Uniunii Sovietice (mai ales în situația în care întregul echipament al Forței expediționare britanice fusese pierdut la Dunkerque, iar Italia un nou factor în Mediterană) (A.N.I.C., fond Mcf. Anglia, i. 2468, r. 303), iar pe de altă parte, nu voiau să se lase târâți într-un război cu sovieticii. Refuzul de a satisface o astfel de cerere i-ar fi aruncat, însă, fără îndoială, pe turci în brațele lui Hitler, tot așa cum mai devreme îi aruncase și pe români. Din astfel de motive, Halifax credea că cea mai bună abordare ar fi fost aceea ca guvernul britanic să facă tot ce putea pentru a evita o asemenea situație, iar sugestia lui Stalin reprezenta o bună oportunitate în acest sens. În plus, propunerea lui Stalin a constituit o șansă pentru britanici de a se agăța de ceva în eforturile lor de îmbunătățire a relațiilor cu Uniunea Sovietică, precum și o ocazie de a se convinge de adevăratele sale intenții și de sinceritatea sa, de aceea au decis să o

accepte (T.N.A., CAB 66/9, p. 169-172).

La instrucțiunea expresă de a nu se angaja în nici un fel de discuții referitor la problema Basarabiei, Cripps raporta, la 2 iulie că „Nu m-am referit, desigur, la problema teritoriilor ocupate de U.R.S.S. de la începutul războiului, dar aceasta este și ea una pe care trebuie până la urmă să o abordăm, dacă dorim să avem relații apropiate cu U.R.S.S.” (T.N.A., F.O. 418, d. 177).

Deși se temea de reacția turcilor, Guvernul lui Churchill a autorizat Foreign Office-ul să accepte această sugestie (T.N.A., F.O. 371, d. 24844, f. 246.), care presupunea în mod clar posibilitatea unei „reforme” a Convenției de la Montreux, lucru pe care turcii îl refuzau categoric; tentația era însă mare, britanicii realizând că un acord turco-sovietic în privința Strîmtorilor, deși comporta riscuri pentru ei înșiși – de vreme ce Stalin n-ar fi acceptat niciodată un regim al acelei treceri ce l-ar fi lăsat expus flotei britanice în Marea Neagră, ar fi avut totuși „o valoare inestimabilă” pentru englezi de vreme ce ar fi oprit aproape sigur accesul nemților către Suez și domeniile lor din Orientul Mijlociu unde se aflau resurse prețioase de petrol (T.N.A., F.O. 371, d. 24844, f. 220-221). Într-adevăr, Stalin însuși i s-a plâns lui Cripps la 1 iulie că el credea că acordul de la Montreux, care garanta controlul unilateral al Turciei asupra Strîmtorilor, era „greșit”, dar și de faptul că turcii refuzau să discute posibilitatea de a ajunge la un nou acord. Anume în legătură cu această ultimă doleanță, Cripps i-a spus lui Stalin că guvernul britanic ar fi putut contribui la îmbunătățirea legăturilor turco-sovietice, și că „dacă el [Stalin] dorește, fi bucuros [dacă] guvernul Majestății Sale [...] ar face pași în această direcție [adică în direcția atingerii unui nou acord în ceea ce privește Strîmtorile]” (T.N.A., CAB 66/9, p. 173).

Britanicii au avut însă grijă să-i informeze pe turci că, oferindu-și bunele oficii înconformitate cu sugestia lui Stalin, nu aveau în vedere nici o schimbare în detrimentul Turciei în ceea ce privește statutul Strîmtorilor (T.N.A., CAB 66/9, p. 173). La această ofertă de mediere, turcii, deși au răspuns că își doreau îmbunătățirea relațiilor cu sovieticii, au refuzat să discute orice compromis în ce privea regimul Strîmtorilor (T.N.A., F.O. 418, d. 177.) , arătându-le britanicilor la 19 iulie că „Turcia nu este nicidecum dispusă să accepte un compromis ce nu prevede menținerea deplinei sale suveranități, independențe politice și securități”, iar la mijlocul lui august, Foreign Office-ul a decis că n-avea nici un rost să continue a mai face careva sondaje sau a-i aborda pe sovietici în acea privință (T.N.A., F.O. 371, d. 24852, f. 5).

Între altele și deși nu are legătură directă cu obiectul acestei cercetări, poate fi notat aici faptul că factorul sovietic a cîntărit foarte greu în decizia britanică de a scufunda, la 3 iulie 1940, flota franceză ce staționa la Oran. La 28 iunie, Maisky i-a comunicat lui A.V. Alexander, primul Lord al amiralității, temerea că nemții ar fi putut pune mîna pe flota franceză sugerînd îndoială cu privire la posibilitățile pe care le-ar fi avut englezii de a respinge o invazie germană a insulei lor în atare

condiții. Reacția Foreign Office-ului a fost una de îngrijorare față de acele insinuări ale lui Maisky, O. Sargent notînd că acapararea de către nemți a flotei franceze avea potențialul de a influența profund poziția sovieticilor, existînd riscul ca aceștia să capete rezerve serioase față de capacitatea Marii Britanii de a-și apăra interesele strategice. Sargent considera că asemenea percepție ar fi putut putea afecta misiunea diplomatică a lui Sir Stafford Cripps la Moscova, întrucît sovieticii puteau concluziona că, dacă britanicii nu erau capabili să împiedice flota franceză să cadă în mâinile germanilor, ei nu ar fi putut fi considerați un factor important în regiunea mediteraneană. Mai mult, nota Sargent, guvernul sovietic ar fi putut concluziona că Marea Britanie nu ar fi fost capabilă susține Turcia dacă UR.R.S.S ar fi încercat să preia controlul asupra Strîmtorilor. Alternativ, credeau britanicii, sovieticii ar fi putut decide că nu își pot permite un conflict cu Germania, mai ales dacă nu aveau certitudinea că Marea Britanie poate menține presiunea asupra Germaniei și Italiei în zona Mediteranei și, în caz de nevoie, prin Turcia, în Balcani. În scenariul în care prin acapararea de către nemți a flotei franceze, Anglia ar fi fost exclusă din Mediterană și discreditată în Orientul Mijlociu, guvernul sovietic ar fi putut trece la o politică de expansiune în Iran și Afganistan, ceea ce ar fi afectat negativ interesele britanice în acele țări. Sargent concluziona că strategia guvernului sovietic față de Turcia și alte regiuni ar fi depins într-o mare măsură de încrederea lor în capacitatea Marii Britanii de a-și menține poziția în Mediterană și Orientul Apropiat, în pofida pierderii Franței ca aliat și a ostilității Italiei: (T.N.A., F.O. 371, d. 24844, f. 211-212).

Concluzii

În legătură cu acel episod și tentativa eșuată de a-i detașa pe sovietici de nemți în urma căderii Franței prin scrisoarea personală transmisă de Churchill lui Stalin, conducerea Foreign Office-ului a ajuns la concluzia că circumstanțele internaționale încă mai erau de așa natură încît să-i facă atît pe nemți cît și sovietici să nu dorească să renunțe la parteneriatul lor, cei dintîi reieșînd din faptul că Anglia nu dădea semne că ar fi fost dispusă să accepte condițiile de pace ale lui Hitler, iar ceilalți fiindcă nu doreau ca, printr-un atare pas, să se transforme în următoarea țintă a agresiunii germane și sperau în continuare la o măcinare reciprocă a celor doi adversari angajați în vest. În atare condiții, conducerea Foreign Office-ului anticipa că sovieticii și nemții ar fi putut să extindă raza de acțiune a tandemului lor asupra Orientului Mijlociu în scopul cuceririi regiunilor petroliere din Irak și Iran și chiar ar fi putut rezolva și tacita lor dispută asupra Strîmtorilor, în acest scop. Astfel, englezii deși rămîneau a fi în continuare la părerea corectă că divergența fundamentală germano-sovietică avea pînă la urmă să iasă la suprafață, au ajuns la concluzia că, pentru moment, era esențial să fie păstrată și cultivată relația lor Turcia care stătea atît în calea accesului atît a

sovieticilor, cât și a nemților spre Orientul Mijlociu și resursele din acea regiune aflate la dispoziția Angliei (F.O. 371, d. 24852, f. 121-124). Cu toate acestea, deși pierduseră acea bătălie diplomatică, englezii nu au renunțat la obiectivul detașării sovieticilor de germani, iar în câteva luni aveau să reia inițiativa.

Referințe bibliografice:

1. Arhivele Naționale Istorice Centrale (A.N.I.C.), fond Mcf. Anglia, i. 2468, rola 303
2. A.N.I.C., Fond Mcf. Anglia, inventar 3494, rola 290.
3. The National Archives (T.N.A.), Fond Foreign Office (F.O.) 371, dosar 24852.
4. T.N.A., Cabinet Papers, CAB 66/9.
5. T.N.A., F.O 371, dosar 24845.
6. T.N.A., F.O. 371, dosar 24844.
7. T.N.A., F.O. 371, dosar 2485.
8. T.N.A., F.O. 418, dosar 177.
9. Barker E. (1976). British Policy in South-East Europe in the Second World War. Londra: Barnes and Nobles.